

**T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ**

**DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
WORKING PAPER SERIES**

Tartışma Metinleri

WPS NO/ 93 / 2017-05

**TÜRKİYE’NİN PLANLI KALKINMA DÖNEMİNDE DIŞ TİCARET
POLİTİKALARI**

Cihan Asar*

* cihan.asar@kuveytturk.com.tr İstanbul Ticaret Üniversitesi Uluslararası Ticaret (SBE) Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi

Özet

Bu çalışma, Türkiye'nin Cumhuriyet öncesi ve sonrası kalkınma deneyimlerini incelemektedir. Özellikle, 1960 ve sonrasında hayata geçirilen kalkınma planları üzerinden ülkenin günümüze dek kalkınmaya yönelik izlediği politikalar ve bunların etkileri gözlemlenmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın kuruluşundan sonraki 10 farklı kalkınma planından hareketle izlenen politikalar incelenmiştir. Sanayide yapısal değişikliğe gidilerek ve ihracata dayalı kalkınma modeli izlenerek verimli sonuçlar elde edilip edilmediği incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Dış Ticaret Politikaları, Planlı Kalkınma, Kalkınma Planları

Abstract

In this study, Turkey' s development experiences before and after Republic has been examined. Especially, affects of development plans' policies which has been established since 1960 are observed. After establishment of State Development Organization, 10 development plan has published and these policies are examined. structural changes in Industry and export based development plans resulted as efficient or not is examined.

Keywords: Foreign Trade policy, Development Planning, Development Plans

Giriş

Planlama, komünist sistemlerin çözülmeye başlamasıyla beraber popülaritesini yitirmiş olsa da özellikle 20. yüzyılın 2. yarısından sonra Doğu Avrupa ülkelerindeki komünizmden kapitalizme geçiş sürecinde etkisini hissettirmiştir. Kapitalist sistem her ne kadar günümüzde kabul görmüş olsa da devletler bütçelerini, kalkınmalarını belirli planlar doğrultusunda gerçekleştirmekteler.

Geleneksel iktisat teorisini oluşturan Klasik ve Neoklasik iktisat teorileri, Liberal İktisadi Düşüncenin etkisinde kalarak, bireysel özgürlüğü ön plana çıkarmış ve ekonomide devletin rolünü görmezlikten gelmiştir. Liberal iktisadi öğretisi ya da Laissez-faire (Devletin müdahale etmediği, piyasa kurallarının geçerli olduğu bir ekonomik politikayı ifade eder.), 18. yüzyılın sonunda Fransa ve İngiltere’de, ticari kapitalizmin iktisadi düşüncesi olan merkantilizme tepki olarak ve yeni doğan sanayi kapitalizminin sözcülüğünü yaparak ortaya çıkmıştır (Ulutürk, 1998). Gelişmiş ekonomilere baktığımızda sektörel yapı değişikliği tarımdan sanayiye ve sonrasında hizmet-bilgi alanına kaydığını görebiliriz. İhracat mallarının fiyatları önemli ölçüde katma değer seviyesi tarafından belirlendiği için ticaret hadleri ülkenin gelişmişliğinin de bir göstergesidir. Buna rağmen gelişmiş ekonomiler sanayiye bırakmış değiller ve sanayi sektörü bu ülkelerin Gayrisafi milli hasıllarında büyük bir yer tutar. Ülkelerin kalkınmaları şüphesiz sanayileşme oranlarıyla çok yakından ilişkilidir. Bu çalışmanın amacı Türkiye’nin planlı kalkınma deneyimlerinden hareketle sanayi ile kalkınma arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

1. Planlama ve Kalkınma nedir?

Belirli bir amacı gerçekleştirmek için alınan önlemler bütününe planlama adı verilir (Özdemir, 2014). İktisadi Kalkınma ise salt üretimin ve kişi başına düşen milli gelirin artırılması demek olmayıp, az gelişmiş bir toplumda iktisadi ve sosyokültürel yapının da değiştirilmesi, yenileştirilmesidir (Han, 1999).

Planlı Kalkınma öncede n belirlenmiş bir dizi kalkınma hedefine verili bir zaman aralığında ulaşmak için çeşitli araçlar geliştirme ve karar alma birimleri arasındaki eşgüdümü, kontrolü sağlama çabasıdır (Todaro ve Smith,2008), Ekonomik büyüme ise temelde, bir ekonominin üretim hacminde dönemler itibarıyla meydana gelen artış olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkedeki üretim hacmindeki artış göstergelerinden önemli bir tanesi de Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’daki (GSYH) değişimlerdir.

Hangi rejim ve sistem altında bulunursa bulunsun, herhangi bir ekonomi için birbirine bağı üç temel soru söz konusudur: Hangi maldan ne kadar üretilecektir? Bu mallar hangi teknik yöntemlerle üretilecektir, yani üretim faktörleri bileşimi nasıl olacaktır. Mesela ne kadar emek, ne kadar sermaye kullanılacaktır? Girişimci, sermaye, toprak sahibi ve işçiler gibi üretim faktörlerinin fiyatları, gelir bölüşümü nasıl oluşacaktır? Kapitalist sistemin uygulandığı bir ekonomide bu üç temel problem, piyasa mekanizması tarafından çözülürken, kumanda ekonomilerinde bu üç temel sorunun çözümünü devlet yapar (Hiç, 1979).

2. Geçiş Ekonomisi Kavramı

Ekonomik anlamda geçiş kavramını planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş olarak adlandırabiliriz. 1990'ların başından itibaren yaşanan Komünizmin çökmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile beraber doğan cumhuriyetlerin deneyimlemiş olduğu ekonomik, sosyal ve politik geçiş sürecini 'dönüşüm' kavramıyla da ifade etmek mümkündür (Marer, 1993). Uluslararası finans kuruluşları ise 1990'lı yılların başından beri geçiş dönemini deneyimleyen bu Cumhuriyetlerin uygulamış oldukları politikalara "Geçiş Politikaları" adını vermişlerdir. Bu politikaların arasında, devletin piyasaların işleyişine yaptıkları müdahalelerin en aza indirgenmesi, uluslar arası ticarete serbestleşme, yerel yönetimlere kaynak tahsisinin artırılması ve merkezin yetkilerini daha çok delege etmesi, kamu sektöründen çok özel sektöre ağırlık verilmesi gibi liberal esaslı politikalar özümsemiştir. Nihayetinde bahsedilen bu ekonomilerde dönüşümün uzun süreli bir politikalar bütününe ve teknolojik gelişime doğrudan ilintili olduğu gözlemlenmiştir. Dönüşüm, insan faaliyetlerinin bir sonucudur ancak insanın bilinçli bir eseri değildir (Sakınç, 2005).

Geçiş süreçleri iki farklı yaklaşımla ele alınmıştır. İlki Uluslar arası Para Fonu (International Money Fund- IMF) ile Dünya Bankasının ileri sürdüğü Şok terapi veya bir diğer adıyla 'Big Bang' (Büyük Patlama) yaklaşımıdır. Bu yaklaşım ekonominin yapılandırılabilmesi için izlenecek yolun mikro ve makro politikaların hızlıca yürürlüğe konmasını benimsemiştir. Diğer yaklaşım ise ekonominin yapılandırılmasını bir hıza bağlamadan 'aşamalı' olarak gerçekleştirmeyi benimsemiştir, bunun bir başka adıda 'Gradualizm' dir. Bu yaklaşım ile belli sektörlerde planlama ile yapılanmaya gidilirken belli sektörlerde piyasa ekonomisi politikaları uygulanmış ve sonuçta tam anlamıyla piyasa ekonomisi de denmeyecek veya sosyalist sayılamayacak bir ekonomi anlayışı benimsenmiştir. Ülkeler bu yaklaşımları ayrı ayrı deneyimleyerek istikrarsız ve yönetsel kalitesi düşük bir siyasal ortamda her iki stratejinin de

sağlıklı sonuçlar vermeyeceği anlaşılmıştır (Somuncuoğlu 2001). Günümüzde ise Makro ekonomik istikrarın hızlıca sağlanıp gerekli yapısal değişikliklerin ise zamana yayılmasının gerekliliği hususunda fikir birliği sağlanmıştır.

3. Politika olarak Planlamanın Doğuşu

Planlama terimi, kelime olarak bir çok konuyu içinde barındırabilir, şehir planlaması, siyaset, ekonomi, kamu yönetimi vs. gibi... Tez çalışmasında ele aldığımız açıyla bir politika olarak planlama kavramı ilk olarak 1920' larde Sovyet Sosyalist cumhuriyetler Birliği' nde başlayan 'Marksist Yöntem' ile ele alınmıştır. Bir diğer inceleme açısı ise 'Liberal siyaset kuramcıları' tarafından ele alınan yöntemdir. Günümüzde Türkiye'nin planlı kalkınma deneyiminin liberal yaklaşımlarla gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz (Özdemir, 2014).

Kapitalist toplumlarda planlamanın tarihsel sürecinde, kapitalist gelişim döneminde, devletçiliğin kapitalizme özgü yönetim biçiminin etkin işlediği görülebilir. 1930' larda doğan klasik planlama anlayışı, 1950' larde tekelci kapitalizmin yükselişe geçmesi ile de iki farklı biçime bürünmüştür, 'emperyalist ülkelerin politika planlaması' ve 'az gelişmiş ülkelere özgü kalkınma politikası'. Türkiye' nin planlı kalkınma deneyimi de ikinci kalıba uygun bir örnektir. 1930' lu yıllardan süregelen klasik planlama anlayışının kırılma noktası ise 1980' larde küreselleşme dinamiklerinin değişmesiyle süreç yeniden şekillenmeye uğramıştır. Ana değişiklik olarak klasik planlama anlayışında görülen devletçilik yaklaşımının tasfiye edilerek rekabetçi piyasa koşullarının, devletin stratejik planlama anlayışına etki etmesinden söz edilebilir (Yılmaz, 2012).

4. Sektörler ve Sektörlere göre Dış Ticaret

1980' li yıllardan itibaren liberalleşme sürecine giren Türkiye ekonomisi büyüme anlamında büyük yol kat etmiştir. Gerek ithalat gerekse ihracat anlamında dış ticaret ivme kazanmış ve özellikle ihraç mallarında tarım ürünlerinden sanayi ürünlerine geçiş yaşandığı görülmüştür. 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olan Türkiye, bu gelişmeyle beraber AB müzakereleri sonucu olarak 1996 yılında da gümrük birliği' ne dahil olmuştur.

İhracatın kalkınmadaki rolü 1980' li yıllardan bu yana izlenen ihracata dayalı kalkınma modeli sayesinde uygulanan politikalarla birlikte büyük önem kazanmıştır. 1980 ve 1990' lı yıllarda büyük ölçüde tarım ürünlerinden emek-yoğun sanayi ürünleri olan tekstil, demir-çelik ve gıda ürünleri gibi sektörler pazardaki payını gözle görülür ölçüde artırmıştır ve ülke

ihracatının seyrini, hacmini oldukça artırmıştır. 1996 yılında gümrük birliğine girilmesiyle kazanılan bu hacim özellikle son yıllarda otomobil üretimi, elektrik/elektronik vs. gibi üretimi ileri teknoloji gerektiren sektörlerle de ülkenin ihracat pazarında sanayi sektörüyle dönüşüme gitmesine olanak sağlamıştır. Türkiye 1980'lerden beri zaten ithalat rejimi hususunda gümrük tarifeleri ve ticaret genel anlaşmasına uygun biçimde, bürokratik prosedürleri ve oranları azaltarak, sanayiye ve üretimi de destekleyici nitelikte hammadde, aramaları belli kalite standartlarında uygun fiyatlarla temini hususunda destekleyici politikalarla ithalat konusundaki sinyallerini vermeye başlamıştır (<http://www.invest.gov.tr>).

5. Türkiye'de 1960 Öncesi Planlama

2. Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin planlı kalkınma politikalarını etkin olarak kullandıkları görülmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Avrupa'da gündeme gelen planlama, 1. Dünya Savaşı ve 1929 Dünya Ekonomik krizinden zarar gören Türkiye, özel sermaye birikiminin yetersizliği nedeniyle, 1983 yılında Devletçilik yoluyla Sanayileşme politikasına geçmiştir.

1933 yılında yazılmış olan Birinci 5 Yıllık Sanayi Planı'nın sunuş bölümünde Türkiye'nin, "Bağımlı, geri kalmış, tarıma dayalı, ham madde üreten" kutupta yer aldığı vurgulanmakta, ileri ülkelerin yaşadığı 1929 yılındaki, büyük ekonomik bunalımın dünyanın geri kalmış bölgeleri için bir silkinme fırsatı yaratabileceğinden söz edilmektedir. Bu silkinmenin yolu, "Sanayileşme" ve bunun yönteminin de "Planlama" olduğu vurgulanmıştır.

İkinci 5 Yıllık Sanayi Planı ise 1936 yılında hazırlanmaya başlayıp 1938 yılında yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Birinci plana kıyasla yatırım, ara malları üzerine yoğunlaştırılmış ve 1. dönemde hazırlanmış olan "madenler planı" nı kapsamaktadır. Bu plan 2. Dünya Savaşı'nın sonuçları sebebiyle uygulamaya konulamamış fakat kurulması planlanan 100 kadar fabrikanın bir kısmı daha sonra hayata geçirilebilmiştir.

6. 1960 Sonrası ve Devlet Planlama Teşkilatı

Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk askeri darbe, 27 Mayıs 1960'da gerçekleşmiştir. Türkiye'de 1960 yılında 27 Mayıs Devrimi ile birlikte Planlı Kalkınma Politikası benimsenmiştir (Hesapçioğlu, 1984). 30 Eylül 1960'da Ankara'da Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. DPT'nin kuruluşunun üzerine Milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına,

gerektirdiği önceliklerle yöneltmek, ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek üzere Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) hazırlanmıştır.

İlk yıllardaki Kalkınma planları kamu kesimi için ‘‘Emredici’’, Özel kesim için de ‘‘Yol Gösterici’’ niteliğindedir. Kamu kesimi için yasaların izin verdiği müddetçe uygulama söz konusudur. Özel sektör ise özendirilmiştir, daha çok teşvik edicidir. Kamu kesiminin uygulama alanı ve yaptırım gücü çok daha fazla olduğundan kalkınmada kamu kesimi daha büyük paya sahip olmuştur (Kepenek ve Yentürk,2004).

Devlet Planlama Teşkilatının kurulduğu tarihten bugüne kadar 10 adet Kalkınma Planı uygulamaya konulmuştur. Planların iktisadi felsefeleri ve yaklaşımları kapsamında; 1960 öncesi planları: devletçi, kısmi, 1960-1980 planları: karma ekonomi, bütüncül, 1980-2000 planları: liberal, stratejik olarak nitelendirilebilir. 1980 öncesinde sanayileşmede "ithalat ikamesi politikaları", 1980 sonrası ise "açık ekonomiye geçiş" yönlendirici olmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 5 yıllık kalkınma planları).

7. Planların Niteliđi ve Kalkınma Bakanlığı'nın İşlevleri

Bu geçiş döneminde Türk Kalkınma Planları' nın genel ilkesi Pazar ekonomisinin geliştirilmesi yönünde olmuştur. Türkiye' deki planlama çalışmalarının genel özelliği ise kamu kesimi için emredici, özel kesim için yol gösterici oluşudur. Planların genel niteliğine bakıldığında kamu yatırımları açısından üst sınırlar konulup hedeflenirken, sektörel bazda hedefler tahminlerden oluşmaktadır. Türkiye'de planlama deneyimine başlanması, hedeflerin uzun vadeli planlara bağlı olmasının getirdiği idarenin önemini ve denetlenebilir hale gelmesini sağlamıştır. 1980 ve öncesinde özel sektörün yeterince gerçekleştiremediği ara malları vs. sanayinin kamu yatırımları yoluyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Fakat sonrasında bu yatırımlar azaltılmış ve sosyal, ekonomik altyapı yatırımlarına ağırlık verilmeye başlanmıştır. Türkiye, 1980 yılından sonra dış dünyaya ve serbest piyasa sistemine açılması ile 1980 yılına kadar ağırlıklı ithal ikamesi uygulanarak sanayileşme yönünde ilerleyen planlar terk edilmeye başlanmıştır (<http://www.kalkinma.gov.tr>).

a. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Birinci 5 yıllık kalkınma planı genel itibari ile yatırım, istihdam, düzenleme gibi konuları gündeme almış, devlet, plan gereği kamu yatırımlarından ödün vermeden kalkınma için rolünü etkin şekilde üstlenmeyi hedeflemiştir.

Plan, ithal ikameci bir politikayla yürürlüğe konulmuş olup, ithalatta tasarrufa giderek yerli malı kullanımını teşvik etmektedir. İhracatta ise; sağlık, toplum güvenliği, ulusal değerler gibi maddelere aykırı olmayacak her ürünün ihracatı serbest kılınmıştır. Ancak iki taraflı ticaret anlaşması olan ülkelerle yapılacak her türlü ihracat lisansa tabi kılınmış ve bor, borasit gibi madenlerle, fındık, margarin yağı gibi temel besin ürünlerinin ihracatı da serbest dövizle dahi olsa lisansa tabi tutulmuştur. İhracatın finansmanına bazı kayıtlarla izin verilmiş, ihracatın takaslandırılmasına ise izin verilmemiştir (DPT, 1963).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile toplam 2.000 milyon \$'lık ihracat yapılması hedeflenmiştir. Plan döneminde dönemde gerçekleşen 2.256 milyon \$'lık toplam ihracat %12,8 oranında Plan hedeflerinin üzerinde gerçekleşmiştir.

b. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

Türkiye'yi ham madde ihraç edip, mamul ithal eden ülke konumundan, sanayileşmiş, mamul üretip ihraç eden bir ülke konumuna getirmek amaçlanmıştır. Sanayinin kalkınmasını gerçekleştirmek üzere atılan adımlardan en önemlisi de organize sanayi bölgelerinin kurulup gelişmeye teşvik edilmesi karardır. Bu hedeflere ulaşmak için izlenen yollar başlıca, tarımla uğraşan nüfusu azaltıp, bu nüfusu sanayi iş gücüne dahil etmek, enerji ekonomisine yatırımlar yaparak sanayi alanında büyük bir istihdam oluşturmaktır (DPT, 1968).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile ihracatta %38,1'lik bir artış sağlanarak dönem içinde 3.114,8 milyon \$ ihracat yapılması hedeflenmiştir ve 3.183 milyon \$'lık toplam ihracat gerçekleştirilerek belirlenen hedefin % 2,2 oranında ötesine geçilmiştir.

c. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, geçmişteki planların başarılarından ve başarısızlıklarından dersler çıkarılarak ve güncel gelişmelerden de beslenerek hazırlanmış bir plan olarak ortaya çıkmıştır. Geçirilen 10 yıllık süreçte esas hedefi yakalayarak ortalama %7 kalkınma hızını yakalamakla beraber ülke sanayisi için hedeflenen yıllık %12 artış hedefini gerçekleştirememiştir. Buna karşın Türkiye, tüketim malları sanayi, ara malları sanayisini önemli ölçüde geliştirmiştir. Her ne kadar İkinci Beş yıllık Kalkınma Planı'nda sanayide hedeflenen rakama ulaşamamış ise de ülkeyi sanayinin kalkınmadaki rolü konusunda uyandırmış ve harekete geçirmiştir.

Üçüncü Beş yıllık kalkınma planı ile ihracatın % 57,1 artırılarak toplam 5.000 milyon \$'a ulaşılması hedef alınmıştır ve 7.964 milyon \$ ihracat gerçekleştirilerek bu dönemde ihracatta hedeflenen rakamın % 59,3 ötesinde bir gerçekleşme sağlanmıştır.

d. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı(1979-1983)

Dönemde hedeflenen, dış ticaret rejimi ile ihracatı yasaklanacak ürünler dışındaki ürünlerin ihracatının serbest bırakılması, ihracatçı olabilmek için ihracat birliklerine üye olma zorunluluğunun kaldırılması, miktar-fiyat-kalite denetimi dışında bir denetimin yapılmaması, yeni ihracat sisteminin uygulanması amacıyla gerekli yasal önlemler alınması ve gümrüklerde ürünlerin kalite denetimini yapacak uzman kadroların bulundurulması, ihracatta bürokrasinin hafifletilmesi, ihraç ürünlerinin pazarlaması açısından yurtdışı fuarlardan faydalanılması ve yurtdışında depolama olanaklarının sağlanması, ihracatçı sanayicilerin kendi üretimlerini desteklemek amacıyla döviz tahsislerinin erişilen ihracat düzeyleri ile ilişkilendirilme sağlanması şeklindedir. Bunların yanında dışsattım sigortası yasası yoluyla sınai mallarının ihracatı özendirilmesi hedeflenmiştir (DPT : 1664).

Bu dönemde Türkiye'nin geçtiği ekonomik bunalım döneminin etkenleri arasında; ara mallar ve yatırım mallarında hedeflenen ölçüde gelişmemesi, hatta bu ürünlerde dışa bağımlı olunması, sanayinin dış pazardan çok iç pazara yönelik olması, ithalatta savurganlığın durdurulamamış olması, ihracatın özendirilmesi amaçlı kurumların henüz oluşturulamamış olması sayılabilir. Zorlu dönemden geçen Türkiye için bu dönemde hedeflenen ihracatın %8.1 ötesinde 21.348 milyon \$ ihracat gerçekleştirilmiş ve özellikle hedeflenen ihracatın sanayileştirilmesi bu dönemde yapısal olarak sağlanmıştır.

e. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci beş yıllık kalkınma planı döneminde önceki planlarla paralel olarak milli refahı artırmak, sanayi üretimi, ihracatını teşvik etmek amaçlanmıştır. Bunların yanında, ödemeler dengesinin mevcut durumu göz önünde bulundurularak ithalatta kademeli olarak koruma oranlarının azaltılması, ihracatın artırılması ve tüketicinin de korunması amaçlanmıştır. Mal ve hizmet ihracatında üretimin çeşitlendirilmesi konusunda teşvikler getirilip, yabancı yatırımların kazandırılması için gerekli hukuki ve ekonomik yapısal değişikliklerin getirilmesi hedeflenmiştir. Beşinci Plan döneminde döviz kuru politikaları ile alakalı olarak dış pazarlarla rekabet gücünü artırmaya yönelik serbest döviz piyasasına geçiş ortamı hazırlanmıştır.

Beşinci beş yıllık kalkınma planı döneminde ihracatın % 159,2 artırılarak toplam 55.334 milyon \$' a ulaşması hedeflenirken, 48.892 milyon \$ ihracat gerçekleştirilerek hedeflenen rakamın % 11,6 altında kalmıştır (DPT: 1974).

f. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

İhracatı ve diğer döviz getiren işlemleri teşvik eden politikalar sayesinde ödemeler dengesinin daha iyiye gitmesi hedeflenirken, ekonominin dışa açılması sürecinin devam ettirilerek ihracatın Gayri safi milli hasıla içindeki oranının artırılması da hedeflenmiştir. Hedefe giden yolda ilerlerken, ihracat ürünlerinin çeşitlendirilip katma değerli ürünlere doğru kaymasının öneminin farkına varılmış, bu çeşitlendirmenin sağlanması için de ihracata yönelik sanayi üreticilerine doğrudan teşvik yerine dolaylı teşvik verilmesi yoluna gidilmiştir. Bu nedenle ihracat kredisi, ihracat sigortası ve ihracat kredisi sigortası gibi sistemlerin geliştirilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Önceki plan döneminde ertelenen dış ticaret açığının kapatılması hedefi bu dönem için gündeme getirilerek 9,2' den yüzde 7,5' e düşmesi hedeflenmiştir (DPT: 2174).

Dönem içinde ithalatta öngörülen artış yıllık ortalama %12.4 oranındadır. Buna karşın ihracatta süregelen artış trendinin bu dönemde % 85,0 artarak, 90.455 milyon \$' a ulaşması beklenmiş, dönem sonunda 74.721 milyon \$ ihracat gerçekleştirilmiş ve artış sağlanmıştır fakat beşinci plan döneminde olduğu gibi hedeflenen rakamın %17,4 altında kalmıştır.

g. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1996-2000)

Yedinci beş yıllık kalkınma planı, Türkiye' yi küreselleşmenin avantajlarından faydalanarak, dünya çapında seçkin bir konuma getirme hedefi esas alınarak hazırlanmıştır. Yine kalkınmanın, sanayileşme, verimli istihdam, teknolojik devrimleri yakalama gibi çalışmalardan geçeceği vurgulanmış ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin, kalkınmanın bölgesel farklılıklarının ortadan kaldırılması gerekliliği öne çıkmıştır (DPT,1995).

Plan Döneminde yılda ortalama % 15,9- 17,5 oransal artışla toplam 161.649- 164.029 milyon USD ihracat hedeflenmiştir, 130.821 milyon \$ gerçekleşme ile hedefte aşağı yönlü sapma gerçekleşmiştir. 1997 yılına kadar artış seyrinde olan ihracat rakamları Asya ve Rusya'da yaşanan ekonomik krize rağmen dış talebin devam ettiğini göstermektedir.

h. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Sekizinci beş yıllık kalkınma planı döneminde ,sanayinin, dış pazarlarda rekabet gücünü artırmak adına teknoloji ve araştırma- geliştirme' ye önem veren, tüketiciyi her açıdan gözeten, çevreci yaklaşımla, nitelikli işgücünün önemini kavramış, tasarımın gücüne inanan ve küreselleşmenin avantajını yakalayabilmek için çağdaş işletme, üretim modellerini kullanan bilgi-teknoloji yoğun bir yapıya taşınması temelde hedeflenmiştir (DPT, 2000).

İhracatın toplamda % 68,6 oranında ve toplam 182.239 milyon \$ artış hedeflenmiştir. Toplamda 251.289 milyon \$ ihracat gerçekleştirilerek de belirlenen hedefin %37,9 oranla ötesine geçilmiştir. Rakamlarında gösterdiği üzere hedeflendiği gibi Türkiye bu dönemde uluslar arası pazarlarla daha entegre hale gelmiştir.

i. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

Dokuzuncu kalkınma planı döneminde ekonominin rekabet gücü artırılarak, katma değeri yüksek ve teknoloji ağırlıklı üretim yapısına geçerek ihracatı da bu ürün gamlarında artırmak hedeflenmiştir. Genel anlamda hedeflenen maddeler arasında istihdamın artırılması, beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlü hale getirilmesi, bölgesel gelişmenin desteklenmesi, kamu hizmetlerinin etkin hale getirilmesi gibi hedefler de bulunmaktadır.

Plan döneminde özellikle 2008 yılında tüm dünyayı etkileyen küresel ekonomik krizden Türkiye' de etkilenmiş, 2008 yılından sonra Türkiye ihracatı daralmaya başlamıştır. Buna karşın 2011 ve 2012 yıllarında ihracatın artmaya başladığı da gözlenmektedir. Dönem sonunda toplamda 894.497 milyon \$ ihracat rakamına ulaşılmış ve hedeflenen rakamın %4.5 oranında ötesine geçilmiştir. İhracat rakamlarının artırılmasında maden ürünlerinin işlenip katma değer katılarak ihraç edilmesi ve emek yoğun sanayi yapısının ağırlıklı olarak yakın doğu ve Ortadoğu ülkelerine kaymasının Türkiye' ye bilgi yoğun sanayi yapısına geçmeyi zorunlu hale getirmesi olumlu yönde katkı sağlamıştır.

j. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)

Onuncu kalkınma planı 2014 ve 2018 yıllarını kapsamakla beraber uzun vadede Türkiye' nin stratejik hedeflerini belirlemiş olduğu 2023 yılı hedeflerini de içermektedir. Planın genel hedefleri, Türkiye'nin yüksek gelir grubu ülkeler arasında olması, kaynakların etkin biçimde üretken alanlara kaydırılması, cari açığın stabil olarak makul seviyelere getirilmesi, İstanbul'un küresel finans merkezleri endeksinde ilk 25'te yer alması, Ar-ge harcamalarının

artırılması, imalat sanayi ihracatının toplam ihracat içindeki payının artırılması ve özellikle orta üstü, ileri teknoloji sektörlerinin payının artırılması, Türkiye' nin uluslararası ölçekte bölgesel bir lojistik üs haline getirilmesi gibi hedefler yer almaktadır.

Plan döneminde 2018 yılına kadar ihracatta 277 milyar \$ hedeflenirken 2023 yılı için bu hedef 500 milyar \$' dır. Planın yürürlüğe konduğu yıl olan 2014 'de 157.610 milyon \$,2015 yılında 143.838 milyon \$ ve 2016 yılında 142.606 milyon \$ ihracat gerçekleşmiş, 2018 yılına 2 sene kala hedeflenen rakamın %3.46 ötesine geçilmiştir. Sektörel bazda bakılacak olursa Türkiye'nin geleneksel ticaret ortağı olan AB'ye yaptığı ihracatta orta düşük ve düşük teknolojlili ürünlerin payının arttığı gözlemlenebilir.

Sonuç

Eldeki göstergeler ve deneyimlenmiş planlamalar göstermektedir ki kalkınma için planlamanın rolü oldukça büyüktür. Her ne kadar planlanan dışında değişkenler gidişatta etkili olsalar da genel itibari ile planların sonuçlarının hedeflenenleri gerçekleştirmek için yol gösterici nitelikte olmuştur. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için katma değerli çıktı veren sanayinin kalkınma konusunda büyük öneme sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz. Her ne kadar planlı dönemlerin ilk yıllarında ithal ikameci bir politika izlense de ülkenin sanayi üretimi için daha makul hammadde ve aramalarına ulaşmak açısından bu ürünlerin ithalatında devlet üreticiyi korur nitelikte bir yol izlemiştir. Sanayi sektörünün bu süreçte ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün yetiştirilmesi, ihracatçılara yönelik kredi destek paketleri, teşvikler, gümrük anlaşmaları ve ticaret odaları, ihracat birlikleri gibi kuruluşlarla desteklenmesi ülkenin büyümesinde ve ihracatın hacim kazanmasında büyük katkı sağlamıştır. 1960 sonrasında TÜİK istatistiklerine göre kalkınma planları başlıkları altında da belirtildiği üzere hedeflenen ve gerçekleşen rakamlarda artışı görebilmekteyiz. Bu rakamlarda tek başına planlamanın rolü olduğunu söylemek yanlış olacaktır, bu süreçte ülkede gerçekleşen yapısal değişiklikler, eğitim, nüfus yapısı, tüketim alışkanlıkları vs. gibi bir çok sebep bulunmaktadır, fakat planların içeriği ve incelemenin de gösterdiği gibi bir çok bileşeni kapsadığından yapısal değişiklikler bu süre zarfında etkili olmuştur.

Kaynakça

- Akyıldız, Hüseyin ve Erođlu, Ömer. (2004) . Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat
- Aslund, Anders, Boone, Peter ve Johnson, Simon. (2001) Escaping the Under-Reform Trap.
- Dural, Betül Yüce. (2007). Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin Planlı Ekonomiden Piyasa Ekonomisine Geçişleri ve Bu Sürece Avrupa Birliği'nin Katkıları, Anadolu Üniversitesi. Ekonomideki Rolü, 1. baskı, Ankara.
- Güran, N. ve Aktürk, İ. (1997). Uluslar arası İktisadi Kuruluşlar, Karınca Matbaacılık, İzmir.
- Han, Ergün. (1999). İktisadi Kalkınma, Anadolu Yayınları , Eskişehir.
- Hesapçıoğlu, Muhsin. (1984). Türkiye’de İnsan Gücü ve Eğitim Planlaması.
- Hiç, Mükerrrem. (1979). Kapitalizm, Sosyalizm, Karma Ekonomi ve Türkiye, 3.Baskı, İstanbul.
- <http://www.invest.gov.tr> (Erişim tarihi: 18.03.2017)
- <http://www.kalkinma.gov.tr> (Erişim Tarihi: 20.03.2017)
- <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim tarihi: 19.05.2017)
- Kepek, Yakup ve Yentürk, (2004). Nurhan. Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi. Kuruluşu, Doktora Tezi, Ankara.
- Marer, Paul. (1993). Historically planned economies, A Guide to the date, Featuring Economies of the Former Soviet Union
- Özdemir, Volkan. (2014). Türkiye’de Planlı Kalkınma Deneyimleri, Marmara Üniversitesi.
- Özğurlu, Hilmiye Yasemin. (2004,2005). Yönetim bilimleri dergisi 2:2, 3:1.
- Pıçak, Murat. (2010). Planlı Kalkınma Dönemi Türkiye İhracat Politikaları Üzerine Bir değerlendirme. Politikaları, Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Sakınç, Süreyya. (2005). Geçiş Ekonomileri ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Ekonomik reformlar.
- Somuncuoğlu, Anar. (2001). Kazakistan ve Özbekistan Ekonomileri-Geçiş ve Büyüme Stratejileri, Ankara.

Takım, Abdullah. (2011). Türkiye' de 1960- 1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları, Maliye Dergisi, sayı 160.

Todaro ve Smith. (2008). Economic Development.

Ulutürk, Süleyman. (1998). Türkiye'de Planlı Dönemde Kamu Harcamalarının Gelişimi ve Devletin

Yılmaz, Aslı. (2012). Türkiye' de planlama politikası ve yönetim, Planlamanın Siyasal İktisadi ve Yönetmel